

σία του, και να παρακολουθήσουμε το φαινότυπο και στη γένεση και στην εξέλιξή του, αρκεί να έχουμε αρκετές και εξακριβωμένες πληροφορίες γι' αυτόν.

Το τελευταίο τούτο, που είναι αρκετά δύσκολο και όταν ακόμη πρόκειται για πρόσωπα σύγχρονα ή λίγο παλιότερα, λογουχάρη το Γκαίτε ή το Μπετόβεν, το Σοπερχάουερ, το Νίτσε ή το Βάγνερ, το Χίτλερ ή το Μουσσολίνι κτλ., καταλαβαίνει κανείς πόσο γίνεται δυσκολότερο ή και αδύνατο, όταν πρόκειται για προσωπικότητες που μόνο το έργο τους έχουμε, κι αυτό πολλές φορές σ' έρείπια, και λιγοστές ή καμιά πληροφορία για τη ζωή τους, όπως συμβαίνει με τους περισσότερους μεγάλους δημιουργούς των παλιών καιρών, λ.χ. τόν 'Ηράκλειτο ή το Δημόκριτο, τόν 'Εμπεδοκλή ή τόν Παρμενίδη, και όπως συμβαίνει και με τόν ίδιο τόν Πλάτωνα.

Σε τέτια περίπτωση είμαστ' υποχρεωμένοι να καταφύγουμε μόνο στο έργο τους και να προσπαθούμε να μαντεύουμε αναδρομικά από το έργο την ψυχοσύνθεση του δημιουργού. Έχτος όμως από το έργο, μάς οδηγεί στην κατανόηση του δημιουργού από άλλη πλευρά και ο δεύτερος μεγάλος συντελεστής, που διαμορφώνει την προσωπικότητα, δηλαδή ο περίκοσμος του καιρού και του τόπου του.

8. Γιατί ο δεύτερος δυναμογόνος συντελεστής για τη δημιουργία του φαινότυπου είναι:

Β) 'Ο φυσικός και κοινωνικός περίκοσμος. 'Ο περίκοσμος αυτός μπορεί να ξεχωριστεί σε στενότερο και πλατύτερο. Τα σύνορά τους δε χωρίζονται καθαρά. 'Ωστόσο μπορούμε να πούμε, πως ο στενότερος περίκοσμος περιλαμβάνει το σπίτι, την οικογένεια, τους συγγενείς και τους φίλους, τόν τόπο της γέννησης, τήν παιδευτική κοινότητα και τις στενότερες κοινωνικές ομάδες, που περικλείουν το άτομο. 'Ο πλατύτερος περίκοσμος περιλαμβάνει τήν πατρίδα γενικά, τήν πολιτική κοινότητα, τήν εθνότητα, τή θρησκευτική κοινότητα, τα οικονομικά καθεστώτα, τα γενικά πολιτικοκοινωνικά και ιδεολογικά καθεστώτα και ρέματα της εποχής, τα ιστορικά γεγονότα του καιρού και τήν πλατύτατη συνειδησιακήν ολότητα, όπου ανήκει το κάθε άτομο σε κάθε καιρό και τόπο και που μπορεί να παραλλάξει ακόμη και τόν ίδιον καιρό από άτομο σε άτομο ανάλογα με τήν κοσμοθεωρητική και βιοθεωρητική στάση τους.

Σήμερα ξέρουμε πιά και όλοένα μαθαίνουμε καλύτερα, πόσο τεράστια σημασία έχουνε για τή διαμόρφωση, τήν εξέλιξη και τή δημιουργική δράση τοῦ ἀνθρώπου, και τοῦ πιό μεγάλου δημιουργοῦ, οἱ ἀπειροποίκιλες ἐπιρροές, ποῦ προέρχονται και ἀπό τὸ στενότερο και ἀπό τὸν πλατύτερο περίκοσμο. Σήμερα ξέρουμε πιά και όλοένα μαθαίνουμε καλύτερα, πῶς τὸ κάθε ἄτομο, και ὁ μέγας δημιουργός ἀκόμη περισσότερο, ποῦ κυριαρχιέται ἔντονα ἀπὸ τις βασικές ὁρμές, τήν αὐτοσυντήρηση, τὸν ἔρωτα στήν πλατύτατη σημασία και τήν κυριαρχικήν ἐπιβολή τοῦ ἐγώ, ἐπηρεάζεται βαθιά, δυνατά και ὀριστικά, τις περισσότερες φορές, κάποτε και ἀπὸ ἓνα περιστατικό, ἀπὸ ἓναν ἀνταγωνισμό, μιὰ σύγκρουση, μιὰ νίκη ἢ μιὰν ἀποτυχία μέσα στο στενὸ ἢ τὸ πλατὺ περίγυρο, ἀπὸ τή θέση του μέσα στήν οἰκογένεια, ἀπὸ τή σχέση του με τὸν πατέρα ἢ τή μητέρα, τὰ δέλφια, τή γυναίκα ἢ τήν ἐρωμένη, τὸ φίλο, τήν ἐξιδανικεμένη προσωπικότητα ἑνὸς δασκάλου, ἀπὸ μιὰ γνωστή ἢ και προσωπικά ἀγνωστή, συγκαιρινή ἢ παλιότερη, ντόπια ἢ ξένη ἐξαιρετική μορφή, ἀπὸ τήν ταξική τοποθέτηση, ἀπὸ τις ἀνταγωνιστικές σχέσεις τοῦ καιροῦ του, τῆς τάξης του, τῆς πολιτικῆς του κοινότητας, ἀπὸ τὰ ἰδεολογικά ρέματα, συγκαιρινὰ ἢ και παλιότερα, και ἀκόμη ἀπὸ γεγονότα ἱστορικά (ἓναν πόλεμο, μιὰν ἐπανάσταση) ποῦ γίνονται ἀκόμη ἔξω και μακριὰ ἀπὸ τὸν τόπο του, μὰ ποῦ χτυποῦν με δύναμη τή συνείδησή του.

Οἱ ἐπιρροές ἀπὸ τὸ στενότερο περίκοσμο εἶναι δυσκολότερο νὰ ἐξακριβωθοῦν, ἂν κι ἔχουνε τεράστια σημασία, ὅπως μᾶς μαθαίνει ἡ ψυχανάλυση και ἡ ἀτομική ψυχολογία. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη ἀπόλυτη νὰ διερευνηθοῦν ὅσο γίνεται ἀκριβέστερα και λεπτομερειακότερα.

Οἱ ἐπιρροές ἀπὸ τὸν πλατύτερο περίκοσμο, ἐπειδὴ βρίσκονται μέσα στήν περιοχή τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι και τῆς κοινοσυνειδησιακῆς δημιουργίας, πέφτουνε μέσα στο ἐρευνητικὸ πεδίο τῆς ἱστορίας και τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν και γι' αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ ποῦμε, πῶς πλησιάζουμε ἱκανοποιητικά και κατανοοῦμε μιὰ δημιουργική προσωπικότητα χωρὶς τήν ἱστορική και κοινωνιολογική διερεύνηση στὸν πλατύτερο περίκοσμο τοῦ καιροῦ και τοῦ τόπου τῆς.

Εἰδικός κλάδος ἐρευνῶν ἔχει δημιουργηθεῖ τὰ τελευταῖα χρόνια για νὰ μελετήσῃ συστηματικά τις ἐπιρροές.

ἀπὸ τὸν περίκοσμο καὶ στὴ γένεση καὶ στὴν ἐξέλιξη τοῦ φαινότυπου, ἡ περικοσμολογία (Umweltforschung).

Τέλος μέσα σ' αὐτὸ τὸν περίκοσμο ξετυλίγεται, προσαρμόζεται, ἀντιδρᾷ, ἀνταγωνίζεται, ἐνεργεῖ καὶ δημιουργεῖ τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴ στιγμή πού ὠριμάζοντας πιά καὶ ξεπερνώντας τὴν παιδικὴ καὶ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικία μπαίνει στὸ στάδιο τῆς δημιουργίας.

9. Αὐτὸ εἶναι τὸ τρίτο σημαντικὸ στοιχεῖο, πού καταρτίζει τὴν προσωπικότητα :

Γ) Τὸ δημιουργικὸ στάδιο. Ἄφοῦ δέχτηκεν ὅλες τὶς ἐπιρροές ἀπὸ τὸ στενότερο καὶ τὸν πλατύτερο περίκοσμο στὴν πρώτη καὶ σημαντικότερη διαπλαστικὴ περίοδο τῆς ζωῆς του, τὴ βρεφικὴ, νηπιακὴ, παιδικὴ κι ἐφηβικὴν ἡλικία, τὸ ἄτομο ἔφτασε πιά στὴ στιγμή γύρω στὰ δεκαοχτώ του ὡς εἴκοσι χρόνια, ὅπου ζυγίζοντας στὸ ὑποσυνείδητο καὶ στὴ συνείδησή του ὅλα τὰ δεδομένα, θὰ πάρει τὴ μεγάλη ἀπόφαση, πού θὰ κρίνει καὶ θὰ καθορίσει τὴν ὑπόλοιπὴ ζωὴ του. Τότες θὰ γίνῃ ἡ ἐπιλογή καὶ θὰ καταρτιστεῖ προπάντων στὸ ὑποσυνείδητο τὸ πρόγραμμα τῆς δημιουργικῆς ζωῆς.

Τότες μπαίνει τὸ ἄτομο στὸ δημιουργικὸ του στάδιο.

Τὴ στιγμήν ἐκεῖνη περνάει τὸ ἄτομο μιὰ βαθύτατη κρίση, ὅπου συντρέχουν, ἀνταγωνίζονται, ζυγιάζονται ὅλα τὰ δεδομένα τοῦ ψυχοφυσικοῦ τοῦ ὄργανισμοῦ, ὅπως διαπλάστηκε ὡς τὴ στιγμήν ἐκεῖνη, ὅλες οἱ ἐπιρροές, οἱ ἔλξεις καὶ οἱ ἀπώθησες τοῦ περίκοσμου, ὅλα τὰ ἰδανικὰ τὰ συνειδητὰ καὶ οἱ ὑποσυνείδητες λαχτάρεις. Ἄπο τὴν ἐκβαση τῆς κρίσης αὐτῆς θὰ ἐξαρτηθεῖ ὅλη ἡ κατοπινὴ του ζωὴ.

Τότες παλαίβει ἡ ἐσωτερικὴ του κλίση πρὸς ὅλες τὶς ἀντίθετες ροπές. Ἄν τὴ στιγμήν ἐκεῖνην ἐξορμήσει τὸ ἄτομο μὲ ὅλη του τὴ δυναμικότητα πρὸς μιὰ κατεύθυνση, πού τὸν ἱκανοποιεῖ καὶ τοῦ δίνει φτερά, ἂν συγκεντρώσει ὅλη τὴ βουλευτικὴ του ἐνέργεια σταθερὰ κι ἐπίμονα πρὸς τὸν ἰδεατὸ καὶ ποθητὸ σκοπὸ, ὁ δρόμος ἀνοίγεται πλατὺς στὸ δημιουργικὸ ἔργο. Ἄν ὁ ἀγώνας μείνῃ ἀκρίτος, ἂν ὄροι ἐξωτερικοὶ, λαθεμένοι ὑπολογισμοί, ὑπερεχτίμηση ἢ ὑποτίμηση ὀρισμένων ὄρων τραβήξουνε τὸ ἄτομο πρὸς ἕνα δρόμο, πού δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς ἐσωτερικὲς του λαχτάρεις καὶ στὶς ἱκανότητές του, ἡ κρίση θὰ ἐξακολουθήσει, χά-

λάρωση, αδυναμία, μετάπτωσες, μετάνοιες, ανικανοποίητοι πόθοι, θά του κυλᾶν αδιάκοπα ἔμπόδια στο δρόμο. Κούραση, ἀπελπισιά, νευροπαθολογικά συμπτώματα θά φανερωθοῦν.

*Από τή στιγμή, πού θά παρθεῖ ἡ μεγάλη καί βαρύτατης ὀλκῆς ἀπόφαση, τὸ ἄτομο μπαίνει σ' ἕναν ὀρισμένο κόσμο δημιουργίας. Τώρα ὑψώνονται μπροστά του συγκεκριμένα προβλήματα, σκοποὶ καί τέρματα. Τώρ' ἀρχίζει ὁ μέγας ἀγώνας, πού θά φέρει στήν ἐπιτυχία ἢ στο ναυάγιο.

*Ἡ κρίση αὐτή τῆς νεανικῆς ἡλικίας δέν εἶναι ἡ μοναδική. *Απεναντίας θά ξαναφανερωθεῖ κι ἄλλες φορές ἀνάλογα μέ τὸ ἄν εἶτανε σωστή ἢ λαθεμένη ἡ πρώτη ἀπόφαση, ἀνάλογα μέ τὰ ἔμπόδια, πού θά συναντηθοῦν, μέ τήν πορεία καί τίς περιπέτειες τῆς ἐνέργωσής.

Οἱ ἐπιρροές τοῦ περίκοσμου δέ θά σταματήσουν ποτές. *Ἡ βαρκούλα του σήκωσε τὰ πανιά καί βγῆκε στο πέλαγος. Θ' ἀντικρίσει φουρτοῦνες καί ἀνεμοδαρμούς, εὐνοϊκοὺς κι ἐνάντιους καιρούς, θά προσπεράσει γαλήνια καί γελαστά περιγιάλια, μὰ καί κάβους φουρτουνιασμένους. Θά πέσει ὁ δημιουργός, θά ξανασηκωθεῖ, θά ὀρμήσει κατὰ μπρός, θά γυρίσει πίσω, θά ξανατανυστεῖ σάν τὸν *Ὀδυσσεά στο τιμόνι τῆς σχεδίας του.

Κάθε φορά, πού ξαναγυρίζει μιὰ κρίση, θά μπαίνουνε μπροστά του ἐναγώνια καί ἐπιταχτικά τὰ μεγάλα ἐρωτηματικά. *Ἡ θετική ἀπάντησή του στα ἐρωτηματικά αὐτά θά εἶναι ἡ δράση του, τὰ ἔργα του.

Μὰ τὸ κάθε δημιουργικὸ ἄτομο ἀρμενίζει σέ ξεχωριστὸ πέλαγος. *Ἄλλος στήν πολιτική, ἄλλος στήν κοινωνική δράση, ἄλλος στή θρησκεία, ἄλλος στήν τέχνη, ἄλλος στήν ἐπιστήμη, ἄλλος στή φιλοσοφία. Τὰ προβλήματα, πού ὑψώνονται μπροστά του, εἶναι συγκεκριμένα καί πηγάζουν ἀπό τίς περιοχές τοῦ περίκοσμου. Αὐτές ἔχουν ὑπόσταση ἐξωποκειμενική, ἔχουνε ζωὴ καί παράδοση ἱστορική. Στήν κάθε περιοχή βρίσκονται μπροστά στο ἄτομο κοινοσυνειδησιακά καί ἀτομικοσυνειδησιακά δημιουργήματα. Καί συνάμα ἐνεργοῦν μέ τήν ἱστορικήν ἢ τήν ἄμεση παρουσία τους ἄλλες προσωπικότητες, πού ἔδρασαν ἢ δροῦν στήν ἴδια περιοχή. *Ὁ καλλιτέχνης λόγου χάρη θά βρεῖ μπροστά του τὰ ξένα δημιουργήματα τῆς δικῆς του τέχνης, παλιὰ καί σύγχαιρινά, τοὺς συντεχνίτες του, πρωτυτερινούς καί σύχρο-

νους, τὰ καλλιτεχνικά ἰδανικά, τὶς τεχνοτροπίες, τὰ καλλιτεχνικά ρέματα τοῦ καιροῦ του καὶ τοῦ τόπου του. Ὁ φιλόσοφος θὰ βρεῖ μπροστά του τὰ φιλοσοφήματα καὶ τοὺς φιλόσοφους, παλιούς καὶ συγκαιρινούς, τὰ ἐπιστημονικά δεδομένα τοῦ καιροῦ του, τὰ φιλοσοφικά καὶ ἰδεολογικά ρέματα καὶ τὶς ἀπώτερες κοινωνικὲς κινητήριες δυνάμεις, ποὺ ἔμμεσα ἢ ἀμεσα ἐπηρεάζουν καὶ διαμορφώνουν τὴ σκέψη καὶ τὴ συνείδηση τοῦ κάθε καιροῦ καὶ τόπου.

Μ' ὅλ' αὐτὰ θὰ λογαριαστεῖ ὁ δημιουργὸς καὶ τὸ ἔργο του. Ἀνάμεσὸ τους θ' ἀνοίξει τὸ δικό του δρόμο, θὰ πεῖ τὸ δικό του λόγο, θὰ δώσει τὴ δική του φόρμα, θὰ ἐπιβάλλει τὸ ἐγὼ του. Θὰ συγκρουστεῖ, θὰ συμφωνήσει, θὰ πάρει παρόρμηση, ἰδέες, φόρμες, θὰ συνδυάσει, θὰ προσθέσει, θὰ παρυσιάσει τὸ καινούργιο, τὴ δημιουργία του. Ὅλα λοιπὸν ἔτοῦτα τὰ ἐξωυποκειμενικά στοιχεῖα θὰ γίνουμε παράγοντες στὸ δικό του ἔργο, ἀρνητικοὶ ἢ θετικοί. Ἄρα θὰ τὸ καθορίσουν ὡς ἓνα μεγάλο βαθμὸ στὴν οὐσία του, στὴν κατεύθυνσή του, στὴ φόρμα του.

Στὸ ἔργο τοῦ δημιουργοῦ λοιπὸν θὰ συντρέξουν καὶ θὰ μορφοποιηθοῦν οἱ μορφές τῆς ἀτομικῆς του ψυχοσύνθεσης, οἱ ἐπιρροές ποὺ διάπλασαν τὸ φαινότυπό του, οἱ ἐπιρροές τοῦ στενότερου καὶ τοῦ πλατύτερου περίκοσμου καὶ οἱ ἐπιρροές τῆς εἰδικῆς περιοχῆς τοῦ δημιουργικοῦ του στάδιου.

Καὶ οἱ τελευταῖες ἔτοῦτες ἐπιρροές κινιοῦνται μέσα στὸ ἱστορικὸ γίνεσθαι καὶ εἶναι θέματα γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση. Κι ἐδῶ λοιπὸν ἡ ἱστορία ἀπὸ τὴν κάθε εἰδικὴ περιοχὴ, τὴν πολιτικὴ, τὴ θρησκεία, τὴν τέχνη, τὴν ἐπιστήμη, τὴ φιλοσοφία, εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιὰ νὰ πλησιάσουμε καὶ νὰ γνωρίσουμε καὶ τὰ δημιουργήματα τῆς ἀτομικῆς συνείδησης καὶ τὸ δημιουργό τους.

10. Εἶναι λοιπὸν φανερό, πῶς, ὅταν θέλουμε νὰ πλησιάσουμε, νὰ γνωρίσουμε, νὰ κατανοήσουμε καὶ νὰ ἐχτιμήσουμε ἓνα «ἔργο» καὶ μιὰ δημιουργικὴ προσωπικότητα, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὰ κοιτάξουμε ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς πλευρές. Μόνο τότε μποροῦμε νὰ ἔχουμε ἥσυχη τὴ συνείδηση, πῶς ἐξαντλήσαμε κάθε μέσο διανοητικὸ γιὰ τὴν κατανόηση ἑνὸς δημιουργοῦ καὶ τοῦ ἔργου του. Τὸ ἔργο θὰ μᾶς βοηθήσει νὰ κατανοήσουμε τὸ δημιουργό καὶ ὁ δημιουργὸς τὸ ἔργο. Καὶ τὰ δύο μαζὶ ὁμῶς, καὶ ὁ δημιουργὸς καὶ τὸ ἔργο, καὶ πηγάζουνε στὰ οὐσιαστικὰ στοιχεῖα τους

ἀπὸ τῆ γύρω τους κοινωνία καὶ τὴν κοινωνικὴ συνείδηση καὶ σ' αὐτὴ τείνουν νὰ χυθοῦν, νὰ ἐνώθοῦν, νὰ γίνουν ἓνα μαζί της. Τὸ ἀτομικοσυνειδησιακὸ καὶ καθορίζεται στὰ οὐσιαστικότερα στοιχεῖα τοῦ ἀπὸ τὸ κοινοσυνειδησιακὸ καὶ τείνει νὰ ταυτιστεῖ μ' αὐτό. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ὁ ὑπέρτατος πόθος καὶ ἡ ὑπέρτατη δικαίωση καὶ τοῦ δημιουργοῦ καὶ τοῦ ἔργου του, νὰ γίνῃ κοινὴ συνείδηση.

Καὶ τὰ δύο μαζί λοιπόν, ἔργο καὶ δημιουργός, θὰ τὰ γνωρίσουμε, θὰ τὰ κατανοήσουμε, θὰ τὰ ἐρμηνέψουμε ὕστερ' ἀπὸ τὴν πολὺπλευρὴν αὐτὴ θεώρηση, ποὺ κανένα στοιχεῖο της δὲν εἶναι περιττό, παρ' ἀπεναντίας ὅλα εἶναι ἀπαραίτητα. Βιολογία, ψυχολογία, κοινωνιολογία, ἱστορία, ἐπιστήμη τοῦ κάθε κλάδου θὰ συντρέξουνε στὸ ἔργο τοῦ ἐρμηνευτῆ. Τότε μόνο ἀναπλάθοντας τὸ ἔργο σὰν ὁλότητα καὶ τὸ δημιουργὸ σὰν ὁλοκληρωμένη ἀνθρώπινη προσωπικότητα, θὰ μπορέσουμε καὶ νὰ «ξαναζήσουμε» καὶ τὸ ἔργο καὶ τὸ δημιουργό του, νὰ ἐχτιμήσουμε τὴν προσωπικὴ του ἐπίτευξη, τὸ μόχτο του, τὴ συμβολὴ του, τὸ νέο, ποὺ ἔφερε στὸν κόσμον. Θὰ βροῦμε τὴν πηγὴ τοῦ νέου καὶ θὰ χαροῦμε πληρέστερα τὴν ἀξία του.

Βέβαια κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ, πῶς εἴμαστε σὲ θέση καὶ μ' ὅλ' αὐτὰ νὰ ἐξαντλήσουμε χωρὶς κατάλοιπον τὴ γνώση γιὰ μιὰ μεγάλη δημιουργικὴ προσωπικότητα. Ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρχει πάντα στὴν ἐνέργεια, στὸ ξάφνισμα, στὸ ἀστραποβόλημα τῆς συνθετικῆς δύναμης, τῆς πρωτότυπης καὶ πηγαίας δημιουργίας κάτι, ποὺ μόνο σὰν ἔτοιμο δοσμένο, σὰν ὄραμα, μποροῦμε νὰ τὸ ζήσουμε, νὰ τὸ ἐχτιμήσουμε, νὰ τὸ χαροῦμε, ὅπως ἓνα λουλούδι, τὰ φτερά μιᾶς πεταλούδας, ἓνα ἡλιοβασίλεμα.

Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει ποτὲ ν' ἀφήσουμε τὸ ὁλοκληρωτικὸ ἐνατένισμα τῆς προσωπικότητας ἢ τοῦ ἔργου νὰ χαθεῖ μέσα στὴ λεπτομερειακὴν ἀνάλυση. Ἀπεναντίας τ' ὁλοκληρωτικὸ ἐνατένισμα, ἢ «θέα» καὶ ἢ «βίωση», τὸ συνολικόν, τὸ ἐνεργητικὸ ἀντίκρισμα παραμένει πάντα ὁ ἔσχατος καὶ κύριος σκοπὸς τῆς ἱστορικῆς γνώσης. Καὶ γιὰ τὸ ἀντίκρισμά αὐτὸ θὰ χρειαστεῖ πάντα νὰ δουλέψῃ καὶ ἡ ἀνασυνθετικὴ φαντασία τοῦ ἐρμηνευτῆ καὶ τοῦ θεατῆ.

Ἴσα ἴσα ὁμως γιὰ νὰ κατορθωθεῖ ἢ «θέα» καὶ ἢ «βίωση», γιὰ νὰ εἶναι γνήσια καὶ ἀληθινὴ ἀνασύνθεση καὶ παρόρμηση ζωῆς καὶ δίδαγμα καὶ στοιχεῖο ἀληθινῆς «παιδείας» στὴν καθολικότερη σημασία τοῦ ὄρου, γιὰ νὰ γίνῃ

ἡ ἱστορική ἀναβίωση «παίδευμα», εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ ἔχει προηγηθεῖ ὅλη ἐκείνη ἡ ἀντικειμενική διερευνητική ἐργασία, ἡ ἐπιστημονική ἀνάλυση καὶ ἀνασύνθεση. Τί μπορεῖ τώρα νὰ προσθέσει σὲ τούτη τὴν ἐργασία τὸ νὰ ζητᾶμε σώνει καὶ καλά ν' ἀνακαλύψουμε στὸ τέλος κάποιο «μυστήριο», νὰ δραματιστοῦμε κάποιο «θάμα»; Νὰ μιλάμε γιὰ «δαίμονες» καὶ «δαιμονικές» ἐπιρροές, νὰ μεταχειριζόμαστε ἔννοιες τῆς πρωτόγονης μαγείας καὶ τῆς θαματολογικῆς θεώρησης τοῦ κόσμου γιὰ νὰ ζήσουμε καὶ νὰ χαροῦμε μιὰ προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο της καὶ γιὰ νὰ διδαχτοῦμε ἀπ' αὐτό; Ἴσα Ἴσα μπροστὰ στὸ μυστήριο, στὸ θάμα καὶ τὶς δαιμονικές ἐπιρροές σταματᾷ κάθε «παιδεία». Μὰ καὶ κάθε σκόπιμη καὶ γόνιμη ψυχοκινητικὴ παρόρμηση. Μόνο ἡ παθητικὴ ἔκσταση καὶ ἡ μοιρολατρεία τρέφονται ἀπὸ τὸ θάμα καὶ τὸ μυστήριο. Κάποτε χρειάστηκαν αὐτά, ὅταν ὁ ἀνθρώπινος νοὺς εἶταν ἀκόμη νήπιος.

Ποιὸς ὅμως μπορεῖ νὰ ὑψώσει σήμερα σὲ δόγμα τὴν «ἀπολυτρωτικὴ» δύναμη τοῦ μυστηριακοῦ καὶ τοῦ δαιμονιακοῦ; Ὅσοι ἔχουνε συμφέρον νὰ κοιμίσουνε τὸν ἄνθρωπο, νὰ καταλαγιάσουνε τὶς ἀνήσυχες ὀρμές του ποτίζοντάς τονε τέτια ὑπνωτικά, «Ἡ ἀλήθεια σώσει ἡμᾶς».

Ἐτούτη εἶναι ἡ πίστη τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀλήθεια, ποὺ τὸ ἀνθρώπινο γένος μὲ ἀγῶνες, μόχτους, αἵματα καὶ θυσίες τὴν καταχτᾷ σιγὰ σιγὰ, γιὰ νὰ κυριαρχήσει κάποτε τῇ μοῖρα του. Ποιὸς ἔχει τὴ δύναμη νὰ στερήσει σήμερα τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ ὑπέρτατο ἀπολυτρωτικὸ του δικαίωμα, τὸ δικαίωμα στὴν κατάχτηση τῆς ἀλήθειας;

11. Ἄν ἔρθουμε λοιπὸν τώρα στὸν Πλάτωνα καὶ προσπαθήσουμε νὰ θεωρήσουμε κι αὐτὸν καὶ τὸ ἔργο του μὲ τέτιαν ἀντίληψη, θὰ διαπιστώσουμε, πὼς πολλὰ προβλήματα μένουν ἀκόμη ἄλυτα, πὼς ἕνα νέο κοίταγμα εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ καὶ πὼς τὸ κοίταγμα αὐτὸ θὰ ἔχει νὰ διερευνήσῃ κάμποσα σημεία σκοτεινά, νὰ συσχετίσῃ πολλὰ στοιχεῖα τῆς πραγματικότητος, ν' ἀνακαλύψῃ αἰτιακὲς ἀλληλουχίες, νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν ὀργανικὴ διάρθρωση τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου σὲ ἄμεσην ἐπαφὴ μὲ τὸ δημιουργό του.

Τὸ κοίταγμα αὐτὸ δυσκολεύεται πολὺ καὶ γιὰτὶ μᾶς λείπουνε πάρα πολλές πληροφορίες καὶ γιὰτὶ τὰ γνωστικά μας μέσα εἶναι ἀκόμη ἄτελα. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ξαναγίνῃται, ὅσο τυχὸν πληθαίνουν οἱ πληροφορίες μας καὶ ὅσο

μπορούμε να εφαρμόζουμε πληρέστερα τὰ μεθοδικά μας μέσα και τις κοσμοθεωρητικές απόψεις μας. Και αυτό βέβαια δεν ισχύει μόνο για τὸν Πλάτωνα. Ὁλη ἡ ἱστορία, και ἡ ἀρχαία φυσικά, παίρνει νέα μορφή μ' ἓνα νέο τρόπο θεώρησης. Ὁ δρόμος πρὸς τὴν κατανόηση τοῦ ἱστορικοῦ «γίγνεσθαι» δὲ σταματᾷ ποτές, ὅπως δὲ σταματᾷ ὁ δρόμος για τὴν κατανόηση τοῦ φυσικοῦ «γίγνεσθαι». Νέοι ὀρίζοντες ἀνοίγουνται κάθε φορά. Και ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ μπορούμε νὰ ποῦμε, πὼς ἡ «ἐπιστημονικὴ ἱστορία» βρίσκεται ἀκόμη στὰ πρῶτα της βήματα.

Εἶναι αὐτονόητο, πὼς σὲ τοῦτο τὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα, ποῦ σκοπὸς του εἶναι νὰ σχεδιαγραφήσουμε μόνο τις γενικὲς ἀρχές τῆς νέας θεώρησης, δὲν μπορούμε οὔτε καν νὰ ἐπιχειρήσουμε τὸ νέο αὐτὸ κοίταγμα για τὸν Πλάτωνα και τὴν πλατωνικὴ δημιουργία. Τὸ μόνο, ποῦ μπορούμε νὰ κάνουμε ἐδῶ, εἶναι νὰ ρίξουμε μιὰ γρήγορη συνοπτικὴ ματιὰ στὴν πλατωνικὴ προβληματικὴ.

Ἄς ἐξαγγείλουμε λοιπὸν μόνο για παράδειγμα μερικὲς φράσεις για νὰ ἴδοῦμε, τί προβλήματα κρύβονται πίσω ἀπ' αὐτές.

Α) Ὁ Πλάτωνας γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα στὰ 428 π.Χ. και πέθανε στὰ 347. Ἡ ζωὴ του σκεπάζει τὰ τέσσερα πέμπτα ἑνὸς αἰῶνα ἀπὸ τοὺς πιὸ δημιουργικούς, ποῦ γνώρισεν ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία, μὰ και ἀπὸ τοὺς πιὸ κρίσιμους. Ἡ κρίσιμότητα τοῦ αἰῶνα ἐκείνου στὴν πρώτη ματιὰ παρουσιάζεται με τοὺς ἀνταγωνισμοὺς ἀνάμεσα στις ἑλληνικὲς πολιτείες, τις ἐσωτερικὲς διαμάχες και ἀνατροπές, τὴ μετακίνηση τῆς κυριαρχίας ἀνάμεσό τους (Ἀθήνα, Σπάρτη, Θήβα), τὴ σύγκρουση τῶν Ἑλλήνων με τοὺς Μακεδόνες και τὴν τελικὴν ἀπορρόφησή τους μέσα στὸ ὑπερεθνικὸ κράτος τῶν Μακεδόνων.

Ποιὸ εἶναι ὁμως τὸ βαθύτερο νόημα, ἡ κεντρικὴ ἀφετηρία και γενετικὴ αἰτία για κείνη τὴν κρίσιμότητα; Πότε ἀρχίζει πραγματικά; Ποιὰ εἶναι ἡ δυναμικὴ της; Κι ἀν ἀληθινὰ εἶναι κρίση ὅλης τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς ἀπὸ τις βαθύτατες ρίζες της ὡς τὸ ἀποκορύφωμά της, εἶχεν ἢ δὲν εἶχεν ἡ κρίση αὐτὴ ἐπίδραση ἀποφασιστικὴ στὴν κατεύθυνση τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας και τὴν ἐξέλιξή της;

Ἔτσι μπαίνει μπροστὰ μας ἀμέσως ἓνα γενικότατο και οὐσιαστικὸ πρόβλημα τοῦ πλατωνισμοῦ. Ἄς τὸ θέσουμε

μόνο τώρα. Ἀργότερα θὰ μᾶς δοθεῖ ἀφορμὴ νὰ τὸ κοιτάξουμε ἀπὸ κοντύτερα.

Β) Στὰ 428, τὴν τέταρτη χρονιά τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, μέσα σ' ἓνα σπίτι ἀριστοκρατικὸ καὶ πλούσιο τῆς Ἀθήνας, γεννήθηκεν ἓνα παιδί, τὸ τέταρτο παιδί τῆς Περικτιόνης, γυναίκας τοῦ Ἀρίστωνα, γιοῦ τοῦ Ἀριστοκλῆ, ἀπὸ τὸ δῆμο τοῦ Κολλυτοῦ.

Τί νόημα κρύβει ἡ κάθε λέξη, ποὺ μεταχειριστήκαμε στὴν παραπάνω φράση; Στὰ 428, δηλαδὴ ὕστερ' ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Σπαρτιατῶν στὸν κάμπο τῆς Ἀθήνας καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὴ φοβερὴ καὶ ὀλέθριαν ἐπιδημία, ποὺ ἔστειλε στὸν τάφο χιλιάδες Ἀθηναίους, παράλυσε τὴ ζωὴ τῆς πόλης καὶ στέρησε τὴν Ἀθηνέϊκη δημοκρατία ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο πολιτικὸ της καὶ καθοδηγητὴ της, τὸν Περικλῆ. Στὰ πρῶτα χρόνια ἑνὸς μακρόχρονου κι ἐξοντωτικοῦ πολέμου, ποὺ στὸ τέλος ἀφάνισε τὸ «μέγα κράτος» τῶν Ἀθηνῶν καὶ συγκλόνισε σύρριζα τὴ δημοκρατία.

Ὁ Πλάτωνας ἔζησε τὰ παιδικά, τὰ ἐφηβικά καὶ τὰ νεανικά του χρόνια μέσα στὶς τρομερὲς περιπέτειες, τὶς λαχτάρεις καὶ τὶς ἀγωνίες, τὶς μεταστροφὲς τῆς τύχης, τὶς λυσσαλέες ἀντιγνώμεις, τὶς ἐσωτερικὲς διαμάχες καὶ ἀνατροπές, τὶς ἐλπίδες καὶ τὶς ἀπελπισίες αὐτοῦ τοῦ πολέμου ποὺ σημειώνει τὴν ἀπαρχὴ πρὸς τὴν ἀποσύνθεση τῆς ἑλληνικῆς «πόλης».

Γεννιέται σ' ἓνα σπίτι ἀριστοκρατικὸ καὶ πλούσιο. Ἀπὸ τὴν πατρικὴ μεριά ἡ παράδοση φέρνει τὴ γενιά του ὡς τὸν Κόδρο, ἀπὸ τὴ μητρικὴ τὴ σχετίζει μὲ τὸ Σόλωνα. Ἡ γενιά τῆς μάνας του ἔδινεν «ἄρχοντες» στὴν πολιτεία ἔδω καὶ δυὸ αἰῶνες. Βαριὰ ἱστορικὴ κληρονομιά ἀριστοκρατικοῦ αὐτοχθονισμοῦ. Λατρεία τῆς «γενιᾶς», ποὺ εἴτανε τὸ παλιὸ καὶ ἀκλόνητο θεμέλιο τῆς πολιτείας, λατρεία στοὺς ἐφέστιους θεοὺς, αὐστηρὴ συντηρητικότητά, ποὺ ἀντιστέκεται μ' ὄλα τὰ μέσα τῆς ἱερῆς παράδοσης στὴν ἀποσύνθεση τῆς «γενιᾶς» ἀπὸ τὶς λαοκρατικὲς δυνάμεις καὶ τὴν ἐμπορευματικὴν οἰκονομία. Οἱ ἴδιες αὐτὲς δυνάμεις εἶναι, ποὺ χτυπᾶνε καὶ τὴν οἰκονομικὴ βάση τῆς γενιᾶς, τὴν ἀγροτικὴ μεγαλοῖδιοχτησία. Σ' αὐτὴ στηρίζεται ὁ πλοῦτος καὶ τῆς οἰκογένειας τοῦ Πλάτωνα. Ὁ ἴδιος ὁ Πλάτωνας ἀργότερα εἶχεν ἀγροχτήματα στοὺς δήμους Ἴφιστιαδῶν καὶ Εἰρισιδῶν, ἐχτὸς ἀπὸ τὸ χτήμα τῆς Ἀκαδημίας.

Ὁ γαιοχτημονικὸς πλοῦτος τῆς ἀττικῆς ἀριστοκρατίας

μπαίνει σὲ κρίση μεγάλην ἀπὸ τὸν καιρὸ, ποῦ ὁ Πλάτωνας εἶτανε παιδί καὶ πρὶν νὰ γεννηθεῖ ἀκόμη, μὲ τὶς ἐπιδρομὲς καὶ λεηλασίες τῶν ὀχτρῶν, μὲ τὴν ἀποκορύφωση καὶ τὴν ἀποσύνθεση τῆς δουλοχτητικῆς οἰκονομίας, ποῦ τὰ πρῶτα τῆς σημάδια φανερῶνται στὰ χρόνια αὐτὰ καὶ σιγὰ σιγὰ κλονίζει σύρριζα τὰ θεμέλια τῆς ἀρχαίας οἰκονομίας. Γιὰ ὄλους λοιπὸν αὐτοὺς τοὺς ἀριστοκράτες ἢ δημοκρατία εἶναι ποῦ ἐκπροσωπεῖ τὴν οἰκονομική, τὴν κοινωνική καὶ τὴν πολιτικὴν ἀποσύνθεση, αὐτὴ εἶναι ὁ μεγάλος ὀχτρός. Ὁ Πλάτωνας ἀπὸ μικρὸ παιδί θὰ ζήσει καὶ θὰ μεγαλώσει μέσα σ' ἓνα οἰκογενειακὸ καὶ πατροπαράδοτο μίσος ἀπέναντι στὴ δημοκρατία, μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἀπὸ ἀδιάκοπη καὶ ἀκοίμητη ἀντίδραση καὶ ἀντιπολίτευση πρὸς τὸ «δῆμο», ποῦ θὰ ποτίσει τὴν ψυχὴ του ὡς τὴ βαθύτατην ὑπόστασή της. Καὶ σήμερα ἡ ψυχολογία μᾶς βοηθάει νὰ κατανοήσουμε πόση σημασία καὶ διάρκεια ἔχουνε τὰ συναισθηματικὰ πλέγματα, ποῦ διαμορφώνονται στὰ παιδικὰ καὶ τὰ ἐφηβικὰ χρόνια.

Ἀπὸ τὴ γενιά, ποῦ γεννήθηκε, καὶ ἀπὸ τὴ μετέπειτα ζωὴ τοῦ Πλάτωνα μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε τίποτα σίγουρο γιὰ τὸ γονότυπό του; Πῶς εἶτανε γεροδεμένος φυσικὸς ὀργανισμὸς, μᾶς τὸ πιστοποιοῦν οἱ πληροφορίες, πῶς τάχα ὀνομάστηκε Πλάτωνας, γιὰτὶ εἶχε πλατὺ στέρνο καὶ μιὰ ἔνδειξη σοβαρῆ γι' αὐτὸ εἶναι ἡ ὀγδοντάχρονη ζωὴ του, τὰ περιπετειώδη ταξίδια του καὶ ἡ δράση του. Πῶς εἶχεν ἐξαιρετικὰ διανοητικὰ χαρίσματα δὲ χρειάζεται ἄλλη πιστοποίηση ἀπὸ τὸ ἔργο του. Ὡς πρὸς τὴν κληρονομικότητά του, βρίσκουμε μέσα στοὺς προγόνους καὶ συγγενεῖς τοῦ πρόσωπα, ποῦ ξεχώρισαν μέσα στὴν πολιτεία μὲ τὴ δράση τους. Ὁ Κριτίας, ὁ ἐξάδελφος τῆς μητέρας του, εἶτανε ποιητής, φιλόσοφος, πολιτικός. Ὁ Χαρμίδης, ὁ θεῖος του, ἔπαιξεν ἐπίσης σημαντικὸ ρόλο στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου του καὶ εἶτανε προικισμένος μὲ ἀνώτερα πνευματικὰ χαρίσματα. Εἶναι περίεργο, πῶς καμιὰ πληροφορία δὲν ἔχουμε γιὰ τὴν προσωπικὴ συμμετοχὴ τοῦ Πλάτωνα στοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνες τῆς πατρίδας του, ἂν καὶ εἶτανε πιά εἴκοσι τεσσάρω χρονῶ, ὅταν τέλειωσεν ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Μιὰ παράδοση λέει, πῶς νίκησε σὲ γυμνικοὺς ἀγῶνες στὰ Ἴσθμια.

Ὡς πρὸς τὴν ἐπίδραση τοῦ στενοῦ περίκοσμου στὴ

διαμόρφωση της ψυχοσύνθεσής του αξίζει να προσέξουμε περισσότερο τα οικογενειακά του περιστατικά.

Είναι πιθανότατα το τέταρτο, το ύστερογέννητο παιδί του Ἀρίσωνα και της Περικτιόνης. Ὁ πατέρας του ὅμως πέθανε νωρίς. Καί ἡ μητέρα του ξαναπαντρεύτηκε μέ τόν ἀδελφόν τῆς μητέρας τῆς ἢ τῆς μητρειᾶς τῆς. Μπήκε λοιπόν στό σπίτι ἕνας μητριός, ὁ Πυριλάμπης, ἀριστοκράτης καί αὐτός καί πλούσιος, καί φέρνει μαζί του ἀπό τόν πρῶτο του γάμο ἕνα παιδί φημισμένο γιά τήν ὁμορφιά του, τόν Δῆμο. Συνάμα γεννιέται ἀκόμη ἀπό τόν δεύτερο τοῦτο γάμο τῆς μάνας τοῦ Πλάτωνα κι ἄλλο παιδί, ὁ Ἀντιφώντας. Αὐτή ἡ σύνθετη οικογενειακή κατάσταση δέν μπορεῖ νά μὴν ἀφήσει σημάδια στήν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ. Σήμερα πάλι ξέρουμε καί ἀπό τήν ψυχανάλυση καί ἀπό τήν ἀτομική ψυχολογία πόσο μεγάλη σημασία ἔχει γιά τήν εξέλιξη τῆς ψυχοσύνθεσης ἡ τοποθέτηση τοῦ παιδιοῦ μέσα στήν οἰκογένεια, ἡ σειρά πού γεννιέται, ἡ σχέση μέ τούς γονιούς καί μέ τ' ἀδέλφια. Τί δράμα σκοτεινό παίχτηκεν ἄραγε στήν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ Πλάτωνα ἀπό τούτη τήν οἰκογενειακή τοποθέτησή του; Ποιές ἀντιθέσεις γεννήθηκαν, ποιὰ συναισθήματα μειονεχτικότητας ὄργωσαν ἴσως τήν ψυχὴ του;

Ἡ τεράστια καί πολυδύναμη καί τόσο ἐπίμονη ἐξυψωτική ἀνάταση, πού χαρακτηρίζει τήν ἰδεολογική προσπάθεια τοῦ Πλάτωνα, ἴσως ἔχει τήν πηγὴ τῆς ἐκεῖ μέσα. Τό δράμα μένει σκοτεινό. Ὡστόσο πῶς θά ἐξηγήσουμε τήν ἀπόλυτη σιωπὴ τοῦ Πλάτωνα μέσα στό ἔργο του σχετικά μέ τούς γονιούς του; Τήν ἀπόλυτη σιωπὴ του γιά τή ζέστη τῆς μητρικῆς στοργῆς; Σά νά ἔχει σκεπάσει κάποιος πέπλος τὴ συναισθηματικὴ σχέση τοῦ παιδιοῦ μέ τὴ μάνα του. Γιατί ἄραγε;

Καί ἴσως ἐτοῦτος ὁ πέπλος νά κρύβει καί τὸ ἄλλο μυστήριο. Πῶς πρέπει νά ἐξηγήσουμε τὴν ἀπουσία τῆς γυναίκας γενικά ἀπὸ τὴ ζωὴ καί τὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνα; Καί πῶς θά πρέπει ν' ἀντιληφτοῦμε τὴν προσωπικὴ σχέση τοῦ Πλάτωνα μέ τόν ἔρωτα, τὴν ἐρωτικὴ του ζωὴ;

Ὁ Πλάτωνας μίλησε γιά τόν ἔρωτα ὅσο καί ὅπως κανένας ἄλλος φιλόσοφος. Ὁ ἔρωτας εἶναι γι' αὐτὸν τὸ ὑπέρτατο ψιχοκίνητρο, δύναμη ἐξυψωτικὴ καί κοσμοπλαστικὴ, ἀνάταση τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ «ὄντως ὄν». Καί ὅμως δὲ γνωρίζουμε τίποτα γιά τὴν προσωπικὴ του ἐρωτικὴ καί γενετήσια ζωὴ. Σήμερα εἴμαστε σὲ θέση καί νά ξέρουμε καί

νά έχτιμοῦμε πόσο στενή και ἄμεση σχέση ἔχει ἡ γενετήσια ὄρμη, ἡ ἱκανοποίησή της ἢ τὸ ἀνικανοποίητο, ἡ φυσιολογική της λειτουργία ἢ ἡ παρεκτροπή της και γενικά ἡ μορφή, ἡ ἀνάπτυξη και οἱ περιπέτειες τοῦ ἐρωτικοῦ ὀρμέφυτου με ὄλη τὴν ψυχικὴν ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου, με τὴ νευρωτική του κατάσταση, με τὴ στάση του ἀπέναντι στὴ ζωὴ και τὴ δράση του και με τὰ πιὸ ψηλὰ πνευματικά του δημιουργήματα.

Στάθηκεν ἄραγε ὁ Πλάτωνας σ' ὄλη τὴ ζωὴ του ἕνας ἀπόλυτος ἀσκητής στὸν ἔρωτα; Και ἂν δὲ φαίνεται πούθενά καμιά σχέση του με τὴ γυναῖκα, ποιὲς εἶταν οἱ προσωπικές του περιπέτειες σχετικά με τὴν ἄλλη μορφή ἐρωτικῆς σχέσης, σωματικῆς και ψυχικῆς, πού ἐπικρατοῦσε στὸν κοινωνικὸ περίκοσμό του στὰ χρόνια του;

Ἄν, ὅπως θέλουνε πολλοὶ νὰ συμπεράνουν, ὁ Πλάτωνας εἶτανε στὴν πραγματική του ζωὴ ἕνας ἀπόλυτος ἀσκητής στὸν ὕλικὸν ἔρωτα, γεννιέται τὸ πρόβλημα, ἂν αὐτὸ ἔγινε ἀπὸ φυσιολογικά ἢ ἀπὸ ψυχοπαθολογικά αἷτια ἢ ἀπὸ θεληματικὴ συνειδητὴν ἀπόφαση, ἐμπνευσμένην ἀπὸ βιοθεωρητικὴν ἀντίληψη ἀνάλογη με κείνη πού γέννησε τὸ χριστιανικὸν ἀσκητισμό. Τί τὸν ἔσπρωξε πρὸς τὸν ἀσκητισμό;

Και παραπέρα ἀκόμη, ἂν ἡ φιλοσοφία του πραγματικά καθορίζεται ἀπὸ μιὰ τέτια στάση ἀπέναντι στὴ ζωὴ και ἀπὸ τὴ μετοχέτευση κι ἐξύψωση τῆς ἀνικανοποίητης ὀρμῆς, γεννιέται τὸ πρόβλημα, ποιά σημασία ἔχει γιὰ τὸ φυσιολογικὸν ἄνθρωπο μιὰ φιλοσοφία, πού γεννιέται ἀπὸ μιὰ τέτια τοποθέτηση;

Τὸ ζήτημα ὅμως τῆς πλατωνικῆς ἀντίληψης γιὰ τὸν ἔρωτα ἔχει και μιὰ κοινωνικὴ πλευρά, πού σχετίζεται και με τὴν προσωπική του στάση ἀπέναντι στὸν ὁμόφυλον ἔρωτα. Ὁ ὁμόφυλος ἔρωτας εἶτανε θεσμὸς τῆς κρητοσπαρτιατικῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας, πού ἀπὸ κεῖ ἴσως μεταδόθηκε στὶς γαιοκτημονικὲς ἀριστοκρατίες και ἄλλων πολιτειῶν και τῆς Ἀθήνας. Ἡ ἰωνικὴ δημοκρατικὴ ἀντίληψη τὸν ἀποδοκιμάζει. Μὴν ἄραγε και ἀπ' αὐτὸ ξεκινάει ἡ ἀπολογητικὴ ἐξιδανικευτικὴ προσπάθεια, πού ἀποκορυφώνεται στὸ πλατωνικὸ «Συμπόσιο»;

Ἐπάρχει ὅμως κι ἕνα τρίτο πρόβλημα στὸν πλατωνικὸν ἔρωτισμό. Ἡ σχέση του με τὸ Σωκράτη. Ἐκείνη ἡ γεμάτη θαυμασμό, στοργὴ και παθητικὴν ἀνάμνηση φιλία, πού

ἔδεσε τὸ μαθητὴ πρὸς τὸ δάσκαλο καὶ δὲν ἔσβησε ποτὲ ὡς τὸ θάνατο τοῦ Πλάτωνα, μὴν εἶταν ὁ μοναδικὸς του ἔρωτας, ἓνας ἐξυψωμένος πνευματικὸς ἔρωτας, ὅπως ἀκριβῶς μᾶς τόνε ζωγράφισε μὲ τόσον ὑπέροχα χρώματα, μὲ τόσην ἱερὴ συγκίνησην ὁ ἴδιος ὁ Πλάτωνας στὸ «Φαῖδρο» καὶ στὸ «Συμπόσιο» καὶ ἄλλοῦ;

Ἡ ψυχολογικὴ μου ὑπόθεση σχετικᾶ μὲ τὸν Πλάτωνα εἶναι τούτη δὴ: Ὁ Πλάτωνας ὄντας τὸ τελευταῖο, τὸ κανακάρικο παιδί ἀπὸ τὸν πρῶτο γάμο τῆς μητέρας του, ἐκθρονίστηκε, μὲ τὸ δεύτερο γάμο, ποῦ ἔφερε στὸ σπίτι μητρικό, ἀδελφὸ ἀπὸ ἄλλη μητέρα καὶ νέον ἀδελφὸ ἀπὸ τὴ δική του μητέρα. Τὸ συναισθηματικὸ πλέγμα πρὸς τὴ μητέρα του ἔγινε ἀρνητικὸ. Ἀπὸ τοῦτο ἐπήγασεν ἡ λήθη τῆς μητέρας, ἡ ἀρνητικὴ στάση ἀπέναντι στὸ γάμο καὶ τὴ γυναῖκα γενικᾶ, τὸ σεξουαλικὸ ἀνικανοποίητο. Τοῦτο συνδυασμένο πρὸς τὴν ἀρνητικὴν στάση τοῦ ἀριστοκράτη Πλάτωνα ἀπέναντι στὸ κοινωνικοπολιτικὸ περίγυρο, ποῦ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἀθήνα, ἐτόνωσε τὸ ἄτολμο στοιχεῖο στὸ χαραχτήρα του. Ὁ Πλάτωνας ἔγινε ἓνας timide ἀπέναντι στὸ θετικὸ ζήσιμο τῆς ζωῆς. Ἡ φυγὴ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα (ἐρωτικὴ ζωὴ, πολιτικὴ ζωὴ) δημιούργησε τὴν ἐξιδανικευτικὴν ῥοπήν πρὸς τὸ ἀπόλυτο καὶ τὴν ἀσκητικὴν καὶ μυστικιστικὴν θρησκευτικὴν διάθεση. Ἡ ντροπαλοατολμία του καὶ ἡ φυγὴ του τὸν ἀνάγκασε νὰ κάψει τὰ πρῶτα δοκίμια τῶν τραγωδιῶν του, ἐνῶ εἶτανε προικισμένος μὲ τόση φαντασία καὶ μορφοπλαστικὴν ἱκανότητα μὲ τὸ λόγο. Δὲν τόλμησε νὰ παρουσιαστῆι στὴ δραματικὴ σκηνή, ν' ἀντιμετωπίσει ὁ ἴδιος τὸ κοινόν. Δὲν τόλμησε νὰ παρουσιαστῆι ποτὲ στὴν πολιτικὴ κονίστρα, ἐνῶ εἶχε τόσα πολλὰ καὶ ὑψηλὰ νὰ πεῖ στοὺς συμπολίτες του. Καὶ στὴ Σικελία, ποῦ τρεῖς φορές πῆγε γιὰ πολιτικοὺς σκοποὺς καὶ μὲ μεγάλα πολιτικὰ σχέδια, πῆγαινε γιὰ μυστικοσύμβουλος ἀπὸ τὰ παρασκήνια καὶ ὄχι νὰ πολιτευτῆι ὁ ἴδιος. Τέλος δὲν τόλμησε ποτὲ νὰ παρουσιάσει μιὰ θεωρία γιὰ δική του, παρὰ πάντα ἔβαλε τίς γνώμες του στὸ στόμα ἄλλων, τοῦ Σωκράτη, τοῦ Ἐλεάτη ξένου, τοῦ Τίμαιου, τοῦ ἀνώνουμου Ἀθηναίου. Ἡ σχέση του μὲ τὸ Σωκράτη εἶναι ἓνας ἰδανικὸς ἔρωτας πνευματικὸς πρὸς τὸν ἀντρα-πατέρα, τὸν ἐξιδανικευμένον ἐνάρετον ἄνθρωπο.

Τὸ διπλὸ ἀνικανοποίητο (ἐρωτικὸ-πολιτικὸ) ἐξηγεῖ τέλος τὴ δύναμή του γιὰ τὴν ἀδιάκοπην ἀνανέωση τῶν θεωριῶν του. Ὁ Πλάτωνας ἔμεινε πάντα ἓνας ἔφηβος.

Ἡ ψυχαναλυτικὴ τούτη ὑπόθεση, ποὺ ἐδῶ τῆ διατυπώνω στὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ βαθύτερη διερεύνηση. Μιὰ εἰδικὴ μελέτη εἶναι ἀνάγκη νὰ γραφτεῖ γιὰ τοῦτο τὸ θέμα, γιὰ ν' ἀποδείξει, ἂν στέκεται ἢ ὄχι τούτη ἡ ἔρμηνεία.

12. Ἄς προχωρήσουμε ὁμῶς διατυπώνοντας μιὰ τρίτη φράση :

Γ) Ὁ Πλάτωνας πέρασε τὰ παιδικὰ καὶ τὰ ἐφηβικὰ του χρόνια καὶ μορφώθηκεν ὅπως οἱ πλούσιοι νέοι τῆς Ἀθήνας στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ πέμπτου αἰῶνα. Τί λογιῆς εἶταν ἡ παιδευτικὴ ἐπίδραση, ποὺ δέχτηκεν ἀπὸ τὸ στενότερο καὶ τὸν πλατύτερο περίκοσμον ὧς τὰ εἴκοσὶ του χρόνια; Ποιὸ ἰδανικὸ ζωῆς ἔλαμψε μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ νέου; Ποιὸ εἶτανε τὸ πρόγραμμα ζωῆς, ποὺ ἀπαρτίστηκε στὸ ὑποσυνείδητο, καὶ τί μορφή πῆρε στὴ συνείδησή του; Ποιὸ στάθηκε τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὴ μεγάλην ἐφηβικὴ κρίση, ποὺ θὰ καθόριζε τὸ δημιουργικὸ του στάδιο; Τὸ παιδί εἶτανε προικισμένο μὲ δξύτατες καὶ πλούσιες καὶ πολύτροπες πνευματικὲς ἱκανότητες, προσοχή, δεχτικότητα, ἐπιμέλεια, μνήμη, παρατηρητικότητά, φαντασία, ἐκφραστικότητά καὶ σοβαρὴ στάση ἀπέναντι στὴ ζωή. Καὶ βέβαια ἓνα τέτιο παιδί θὰ ρούφηξεν ἄπληστα, ὅσα τοῦ πρόσφεραν ὁ ὑπέροχος περίκοσμος τῆς ἀθηνέϊκης κοινωνίας καὶ τῆς ἀθηνέϊκης ζωῆς στὰ χρόνια ποὺ μεγάλωνε : Ὁ μοναδικὸς καλλιτεχνικὸς καὶ πνευματικὸς ὄργανισμὸς τῆς Ἀθήνας, ποὺ ὁ Περικλῆς λίγα χρόνια πρὶν μὲ ἀκριβολογημένη καὶ βαθιὰν ἐπίγνωση καὶ δίκαιην ὑπερηφάνια τὴν εἶχεν ὀνομάσει «παίδευσιν τῆς Ἑλλάδος». Σὰν ἀρχοντόπαιδο ἔζησε τὰ παιδικὰ του χρόνια ὁ Πλάτωνας στὴν πόλη καὶ στ' ἀγροχτήματα τῆς φαμίλιας του, ἀπολαύοντας τὸ χάριμα τῆς ἀττικῆς γῆς καὶ τῆς πόλης καὶ μέσα σ' ὅλη τὴν αὐστηρὴ φροντίδα γιὰ τὴν ἀνατροφή του μεγάλωσε θρεμμένος μὲ τὴ μουσικὴ καὶ τὴ γυμναστικὴ, τὴ στρατιωτικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ «παιδεία», ποὺ εἶτανε χρέος τῆς γενιᾶς καὶ τῆς πόλης νὰ δώσει στοὺς πρώτους καὶ καλύτερους πολίτες τῆς. Ἐπαιξε καὶ χάρηκε τὸ κορμί του μὲ τ' ἄλλα παιδιὰ στὰ γυμναστήρια, ἔμαθε νὰ χειρίζεται τὰ δπλα, ἔγινε καλὸς καβαλλάρης, μὰ προπάντων δέχτηκε τὴν ἐπίδραση ἀπὸ τὴν πλούσια κι ἐξαίσια καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωή, ποὺ τὴν ἀνάπνεαν οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου «δι' ἀβροτάτου βαίνοντες ἀβρῶς αἰθέρος». Πῆρε μέρος σὰν

παιδί και σαν έφηβος στις θρησκευτικές πομπές και ποιός ξέρει, αν δεν ανέβηκε κι αυτός καβαλλάρης στην 'Ακρόπολη, τιμώντας τή Θεά, σαν εκείνους που είναι άθανατισμένοι στο διάζωμα του Παρθενώνα; 'Αποστήθισε τόν "Όμηρο και τόν 'Ησίοδο, τραγούδησε τά τραγούδια τών παιδιών ποιητών, χόρευε μέ τούς χορούς τών παιδιών, ανατρίχιασε στό θέατρο μέ τά παθήματα τών τραγικῶν ήρώων και γέλασεν από τήν καρδιά του μέ τήν δξύτατη πολιτική και κοινωνική σάτυρα και τά χοντροκομμένα και σκληρά άστεία του 'Αριστοφάνη.

Μά ή φροντίδα τής οικογένειας για τή μόρφωση του νέου προχώρησεν άκόμη περισσότερο. Του έδωκαν ιδιαίτερο δάσκαλο για τήν άνώτατη μόρφωση, τή φιλοσοφική, όχι ξένο, παρ' 'Αθηναίο, έναν από τούς πρώτους 'Αθηναίους, που κατάγιναν μέ τοῦτο τό πρωτόφαντο για τούς καιρούς εκείνους είδος τής σπουδής, τή φυσική φιλοσοφία τών 'Ιώνων, τόν Κρατύλο, όπαδόν του 'Ηράκλειτου. 'Η γνώση αυτή για τή σύσταση του κόσμου, που ως τότε ξένοι τήν είχανε φέρει στην 'Αθήνα, είταν άκόμη κάτι άλλότροπο και σχεδόν ύποπτο και για τή συντηρητικήν άριστοκρατία και για τό δήμο. 'Ο 'Αναξαγόρας λίγα χρόνια πριν είχεν άναγκαστεί νά φύγει από τήν 'Αθήνα και μόλις ξέφυγε τό θάνατο, γιατί τόλμησε νά πεί, πώς ό ήλιος και τό φεγγάρι και τ' άστρα είτανε σφαίρες πυραχτωμένες.

Και γι' αυτό ίσως και ή κοσμολογική μόρφωση, που πήρεν ό Πλάτωνας από τό δάσκαλό του, δέν τόν άγγιξε βαθιά στα πρώτα του χρόνια. Πολύ άργότερα ξαναγύρισε σε κοσμολογικές έρευνες. Στα νιάτα του όμως άλλα ενδιαφέροντα γεννοῦσαν οι καιροί στην ψυχή του νεαροῦ άριστοκράτη.

Μέσα σ' όλην εκείνη τήν πολυτάραχην άτμόσφαιρα του πολέμου και τών πολιτικῶν ανταγωνισμῶν, μέσα στον άδιάκοπο κυματισμό και αναβρασμό τής άγοράς και τής έκκλησίας του δήμου, όπου τόσα συμφέροντα άτομικά, οικογενειακά και κρατικά αναμόχλευαν τά πάθη και παρορμούσανε τούς πρώτους πολίτες και τούς νέους τών καλών οικογενειῶν πρός τήν κυριαρχικήν έπιβολή μέσα στην πολιτική κονίστρα, άλλα ενδιαφέροντα και άλλα κίνητρα συγκλονίζανε τίς ψυχές. 'Η πολιτεία και ή ζωή τής πολιτικής κοινότητας είτανε τό μεγάλο και άμεσο πρόβλημα. 'Η αντιπολιτεψη στη δημοκρατία και στις λαοκρατικές ροπές, ή χαλι-

Ένα τέτιο λοιπόν «πρόγραμμα ζωής» φαίνεται τὸ πιὸ πιθανὸ πὼς διαμορφωνότανε στὸ ὑποσυνείδητο καὶ στὴ συνείδηση τοῦ Πλάτωνα στὴν κρίσιμη ἐποχὴ, στὰ εἴκοσί του χρόνια. Αὐτὸ ταιριάζει ἀπόλυτα σ' ἓνα νέο τῆς γενιᾶς του καὶ τῆς τάξης του, αὐτὸ μπορεῖ νὰ γεμίσει καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ μιὰ πλούσια κι ἔξοχα προικισμένη φύση. Τί εὐγενικότερο μπορούσε νὰ ποθήσῃ καὶ νὰ ὄνειρευτεῖ ἓνας νέος σὰν τὸν Πλάτωνα;

Ὡστόσο ἀπάνω στὴ μεγάλη νεανικὴ κρίση ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ ἐσήμανεν ἔξαφνα ἡ ὥρα ἡ καθοριστικὴ. Ὁ Πλάτωνας ἀπάνω στὰ εἴκοσί του χρόνια μπαίνει στὸν κύκλο τῶν νέων ἀριστοκρατῶν, ποὺ γιὰ μεγάλο σκάνταλο καὶ τοῦ δήμου καὶ τῶν συντηρητικῶν περιτριγύριζαν τὸ «μεγάλο παράδοξο» τῆς Ἀθήνας τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ὁ Πλάτωνας γνώρισε τὸ Σωκράτη. Τί ἀπόγιναν ἀπὸ τὴ στιγμὴν ἐκείνη τὰ νεανικά του ὄνειρα καὶ τὰ ἰδανικά;

13. Ἄς ἐκφέρουμε μιὰ τέταρτην ἀπλὴ φράση.

Δ) Ὁ Πλάτωνας ἔμεινε κοντὰ στὸ Σωκράτη, πιστὸς μαθητῆς, ὀπαδὸς καὶ φίλος, ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ τότε γνώρισεν ὡς τὸ θάνατό του, καὶ ἀκόμη μπορούμε νὰ ποῦμε, πὼς ψυχικὰ ποτὲ δὲ χωρίστηκεν ἀπὸ τὸ δάσκαλό του. Μαθητῆς καὶ δάσκαλος ἐνώθηκαν σ' ἓνα τέτιο βαθμὸ, ποὺ ἔγιν' ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ δύσκολα προβλήματα τῆς ἐπιστήμης νὰ ξεχωριστοῦν οἱ δυὸ αὐτὲς προσωπικότητες, νὰ ξεχωριστεῖ ὁ ἀληθινὸς Σωκράτης ἀπὸ τὸν πλατωνικὸ Σωκράτη καὶ ὁ ἀληθινὸς Πλάτωνας ἀπὸ τὸ σωκρατικὸ Πλάτωνα.

Πὼς ἐξηγιέται ἡ μοναδικὴ αὐτὴ στὴν ἱστορία περίπτωση; Τὸ ἰδανικὸ τῆς πολιτικῆς δράσης φυσικὸ εἶτανε νὰ φέρῃ τὸν Πλάτωνα κάπου ἄλλοῦ καὶ ὄχι πρὸς τὸ Σωκράτη. Γιατὶ ὁ Σωκράτης δὲν εἶταν ἐκεῖνος, ποὺ ὑποσχότανε νὰ διδάξῃ στοὺς φιλόδοξους καὶ ὀρμητικοὺς νέους τῆς ἀθηνέϊκης ἀριστοκρατίας καὶ πλουτοκρατίας τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν, νὰ τοὺς καλλιεργήσῃ δηλαδὴ τίς ἱκανότητες καὶ νὰ τοὺς προικίσῃ μὲ τὴ γνώση, ποὺ θὰ τοὺς ἔκαμαν ἱκανοὺς νὰ κυριαρχοῦνε τὸ δῆμο. Αὐτὸ ὑπόσχονταν νὰ τὸ διδάξουν ἄλλοι, ἄνθρωποι περίφημοι τότε στὴν Ἀθήνα καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα γιὰ τίς πολυποίκιλες γνώσεις τους, γιὰ τὴν καλλιεργημένη σκέψη τους, γιὰ τὴ συζητητικὴ καὶ ἀντιρρητικὴ δεξιοτεχνία τους, γιὰ τὰ τεχνάσματα τῆς πρωτοφανέ-
ρωτης τότε λογικῆς καὶ γνωσιοθεωρητικῆς λεπτολογίας, γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς γλώσσας καὶ τοῦ λόγου, γιὰ τὴ λο-

γοπαλαιστική μαεστρία τῆς ρητορικῆς, ποῦ εἶναι τὸ πιὸ γερὸ ὄπλο γιὰ ν' ἀνατρέπει κανεὶς τὸν ἀντίπαλο καὶ νὰ πείθει καὶ νὰ παρασέρνει τὰ πλήθη, ὄπλο παντοδύναμο μέσα στὴ δημοκρατία.

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν εἶταν Ἀθηναῖοι. Διαμόρφωσαν τὶς ἱκανότητές τους καὶ μάζεψαν τὴ σοφία τους στὶς προχωρημένες ἐμποροναυτικὲς πολιτείες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης, τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ὅπου εἶχε πρωτοφανερῶθῃ καὶ εἶχε προκόψῃ ἡ φυσικὴ φιλοσοφία καὶ ὁ κοσμοθεωρητικὸς στοχασμὸς, συνάμα ὅμως εἶχεν ἀρχίσει στὰ τελευταῖα χρόνια νὰ γεννιέται καὶ ἡ διαμφισβήτηση γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς γνώσης καὶ ἀνοιγὲν ὁ δρόμος πρὸς τὸν ὑποκειμενισμό.

Οἱ σκληροὶ καὶ μακρόχρονοι πολιτικοὶ ἀνταγωνισμοὶ στὶς πολιτείες ἐκεῖνες ἀνάμεσα στοὺς ἀριστοκρατικοὺς καὶ τοὺς δημοκρατικοὺς εἶχανε φέρει στὴν πρώτη γραμμὴ τὰ ἐνδιαφέροντα γιὰ τὰ πραχτικὰ καὶ ἄμεσα προβλήματα τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Γιὰ νὰ γίνεις ὁδηγὸς τῆς πολιτείας πρέπει νὰ κατέχεις κάποιαν «ἀλήθεια» καὶ νὰ πείσεις καὶ τοὺς ἄλλους, πῶς ἐσὺ τὴν κατέχεις. Ποιὰ εἶναι ὅμως ἡ ἀλήθεια σχετικὰ καὶ μὲ τὰ θεῖα καὶ μὲ τὰ φυσικὰ, μὰ προπάντων σχετικὰ μὲ τ' ἀνθρώπινα πράγματα; Ὑπάρχει πραγματικὰ μιὰ καὶ μόνη ἀλήθεια ἀντικειμενική; Μπορεῖ νὰ τὴ γνωρίσει ὁ ἄνθρωπος; Ἡ ὁ καθένας ἔχει τὴ δική του ἀλήθεια, ἐκείνη ποῦ τοῦ συμφέρει; Καὶ πῶς μπορεῖ κανεὶς τὴ δική του ἀλήθεια νὰ τὴν κάνει ἀλήθεια καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους; Μὲ ποιὰ τέχνη; Νὰ τὰ κεντρικὰ θέματα τῆς σοφιστικῆς.

Μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει, ὅποιος κατέχει τὴν καλύτερη γνώμη, καὶ κατέχει τὴν καλύτερη γνώμη, ὅποιος μπορεῖ νὰ στοχαστεῖ καλύτερα. Νὰ μάθεις λοιπὸν νὰ στοχάζεσαι αὐτεξούσια, νὰ «βλέπεις μὲ τὰ δικά σου μάτια», ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ γνώμη τῶν ἄλλων καὶ ἀπὸ τὴν παράδοση, νὰ καταχτᾶς ἔτσι τὴν καλύτερη γνώμη, τὴν «ἀλήθεια σου», νὰ τὴ μεταδίνεις στοὺς ἄλλους, νὰ τοὺς πείθεις μὲ τὸ λόγο, πῶς εἶναι σωστὸ ἐκεῖνο ποῦ ἐσὺ θέλεις, νὰ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ μέσα τῆς ὑπεροχῆς, ἡ «πολιτικὴ ἀρετή». Ἐτσι θὰ γίνεις ὁδηγός, ἡγέτης πολιτικός. Τί ἄλλο ἤθελαν οἱ νέοι;

Οἱ σοφιστὲς λοιπὸν καὶ κατέχουνε τὶς σωστὲς γνώμες καὶ ὑπόσχονται νὰ τὶς μεταδώσουνε στοὺς νέους καὶ κατέχουνε τὴν ἱκανότητα νὰ πείθουν καὶ ὑπόσχονται νὰ δι-

δάξουνε τὴν τέχνην αὐτὴ καὶ στοὺς νέους. Σοφιστὴς εἶν' ἐκεῖνος ποὺ καὶ ὁ ἴδιος εἶναι σοφὸς καὶ μπορεῖ νὰ κάνει καὶ τὸν ἄλλο σοφόν. Κι ἔχει ὅλο τὸ δίκιο νὰ ὑπερηφανεύεται, γιατί κατέχει κάτι σπάνιο καὶ πολύτιμο, καὶ ἔχει ὅλο τὸ δίκιο νὰ πουλάει τὸ πολύτιμο τοῦτο πράμα πολὺ ἀκριβὰ.

Ὁ κάθε σοφιστὴς ἔχει βέβαια τὴν ἰδιομορφία του, σὲ κάποιον κύκλο γνώσης εἶναι εἰδικότερος. Γιὰ ὅλα ὅμως μπορεῖ νὰ πεῖ γνώμη καὶ προπάντων μποροῦν ὅλοι νὰ κάμουν τοὺς ἄλλους ἱκανοὺς νὰ πείθουν.

Γιατί λοιπὸν ὁ Πλάτωνας δὲν πῆγε νὰ μάθει τὴ σοφίαν αὐτὴ καὶ τὴν ἱκανότητα ἀπὸ τοὺς σοφιστὴς, ὅπως πῆγαν ὅλοι οἱ ἄλλοι φιλόδοξοι νέοι τῆς Ἀθήνας; Γιατί ἀπεναντίας ἐγένεν ὁ μεγαλύτερος ἀντίπαλός τους, ὁ πιὸ λυσσαλέος ὀχτρός τους, ὁ συστηματικὸς σαρκαστὴς καὶ δυσφημιστὴς τους σ' ὅλη του τὴ ζωὴ; Μὴν ἄρα γες γιατί ἡ βασικὴ ρίζα στὴν ψυχοσύνθεσή του, ὅλος ὁ συναισθηματικὸς του κόσμος, τὰ βαθύτατα ψυχοκίνητρα στὴν ὑπόστασή του εἶταν ἀντίθετα πρὸς τὴν πολιτικοκοινωνικὴ κατάστασιν ποὺ γέννησε τοὺς σοφιστὴς; Ἡ τέχνη τους εἶτανε καλὴ γιὰ νὰ κυριαρχεῖ κανεὶς στὰ πλήθη μὲ τὸ λόγο. Ἔτσι ὅμως ἀναγνωρίζει κανεὶς στὰ πλήθη, στοὺς «πολλοὺς», τὸ δικαίωμα νὰ κρίνουν αὐτοὶ γιὰ τὰ ὑπέρτατα συμφέροντα τῆς πολιτείας. Ἐτοῦτο ὅμως εἶναι ἡ δημοκρατία, ἡ πηγὴ ὅλου τοῦ κακοῦ. Τί νὰ τὴν κάνει λοιπὸν τὴν τέχνην αὐτὴ; Τί νὰ τὴν κάνει μιὰ σοφία, ποὺ μὲ τὸν ὑποκειμενισμό της ἀποσυνθέτει τὴν παλιὰ παράδοσιν καὶ τὴν κοινωνικὴ τάξιν καὶ ἱεραρχία, ποὺ νοσταλγοῦσεν ἡ τάξιν του καὶ ποθοῦσε μ' ὅλη τὴ δύναμιν τῆς ψυχῆς του ν' ἀναστρωθῆ ὁ νεαρὸς ἀριστοκράτης; Γιατί νὰ μάθει τὴν τέχνην νὰ πείθει τὰ πλήθη, ἀφοῦ τὴν κυριαρχικὴ γνώμιν μέσα στὴν πολιτεία πρέπει νὰ τὴν ἔχουν οἱ λίγοι, οἱ ἄριστοι, οἱ «ἐπαίοντες», οἱ ἀληθινὰ σοφοὶ στὸ κάθε τι;

Ποιὸς εἶταν ὅμως ἐκεῖνος, ποὺ ἀναζητοῦσε τὴν ἀληθινὴν σοφία, τὴν ἀντικειμενικὴν γνώσιν πέραν ἀπὸ τὸν ὑποκειμενισμό; Ποιὸς εἶταν ἐκεῖνος, ποὺ μὲ τὴν εἰρωνία του ξετίναζε τὴ δοκησιοσοφία, καὶ μὲ τὴν μαγευτικὴν του ἀγωνιζότανε νὰ ξεκαθαρίσει τίς ἔννοιες, νὰ δημιουργήσῃ μιὰ γνώσιν, ὑπερατομικὴ καὶ ὑπέρχρονη, καθολικὴ καὶ αἰώνια, ποὺ νὰ γίνῃ τὸ στέρεο βᾶθρον γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πολιτείας; Ποιὸς εἶταν ἐκεῖνος, ποὺ περιφρονώντας τὴ γνώμιν τῶν πολλῶν καὶ ἀνίδεων, προτιμοῦσε σὲ ὅλα τὴ γνώμιν τοῦ

ένοϋς, πού ξέρει; Γι' αὐτό λοιπόν δέν πῆγε στοὺς σοφιστές καί πῆγε στό Σωκράτη; Γιατί ὁ Σωκράτης ἀναζητοῦσε κείνη τὴν ἀλήθεια, πού μόνο ἀπάνω σ' αὐτὴ μπορεῖ νὰ οἰκοδομηθεῖ ἡ ὄνειρεμένη καί νοσταλγημένη πολιτεία. Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, αὐτὴ τὴν «ἐπιστήμη», πρέπει νὰ καταχτήσῃ ἐκεῖνος, πού θὰ γίνῃ ὁ ἀνορθωτὴς τῆς πολιτείας. Θὰ πάει λοιπόν μὲ τὸ Σωκράτη γιὰ νὰ γίνῃ ἱκανὸς νὰ πραγματώσῃ τὸ ἰδανικό του.

Ζώντας δίπλα στό Σωκράτη, παρακολουθώντας τον κάθε μέρα, πού μὲ τὸν παραδοξολόγον εἰρωνικὸν ἀγνωστικισμό του (ἐν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα) ξεσκεπάζει τὴν ἀπλοϊκὴ γνωστικὴν αὐτάρκεια τῶν πολλῶν καί τὴν περήφανη αὐτάρκεια τῶν δασκάλων τῆς σοφίας καί τῆς ἀρετῆς, βλέποντας κάθε ἡμέρα νὰ ὑψώνεται μπροστὰ στὰ ἔκθαμβὰ νεανικὰ μάτια του τὸ μοναδικὸν ὄραμα μιᾶς ὑπέροχης προσωπικότητας, πού «ζοῦσε» τὴν «ἀρετὴ» καί δέν τὴν ἐδίδασκε μόνο μὲ τὰ λόγια, μὲ τὸ Σωκράτη λοιπόν ὀδηγητὴ θὰ καταπιαστῆ ὁ Πλάτωνας τὴν ἐναγώνια ἐκείνη ἀναζήτησιν νὰ καταχτήσῃ τὴν «ἐπιστήμη» καί στηριγμένος σ' αὐτὴ καί φωτίζοντας τοὺς ἄλλους μὲ τὸ φῶς τῆς ν' ἀνορθώσῃ τὴν πολιτεία.

Δίπλα ὅμως καί γύρω ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀναζήτησιν ρεεῖ ἡ πραγματικὴ ζωὴ τῆς πολιτικῆς κοινότητος, πού περικλείνει καί τὸ δάσκαλο καί τὸ μαθητὴ, καί οἱ περιπέτειες, οἱ τρικυμισμοὶ τῆς πολιτείας ἀνεμοδέρνουν ἀδιάκοπα τὴν ψυχὴ τους. Ζοῦνε μαζί τὴν καταστροφικὴν γιὰ τὴν Ἀθῆνα ἔκβαση τοῦ μεγάλου πολέμου. Γκρεμίζεται τὸ «μέγα κράτος» καί ἡ δημοκρατία. Ἡ ἀριστοκρατικὴ μερίδα, πού σ' αὐτὴν ἀνήκει ἀπὸ γεννησιμιό, ἀνατροφή, ψυχοσύνθεση καί ἰδεολογικὲς ροπές ὁ Πλάτωνας καί πού τόσα ἀπ' αὐτὴν ἐλπίζει, παίρνει τέλος τὴν ἐξουσία ἀπάνω στὴν καταστροφή.

Μὰ σὲ λίγους μῆνες οἱ τριάντα τύραννοι καί ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς οἱ στενοὶ συγγενεῖς τοῦ Κριτίας καί Χαρμίδης «χρυσὸν ἀπέδειξαν τὴν ἔμπροσθεν πολιτείαν». Κοντὰ στ' ἄλλα φοβερά τους ἔργα, τόλμησαν νὰ στείλουνε καί τὸ Σωκράτη νὰ πιάσῃ καί νὰ ὀδηγήσῃ μὲ τὴ βία στό θάνατο ἓνα δημοκρατικὸ πολίτη. Ὁ Σωκράτης μὲ ἄμεσο κίντυνο τῆς ζωῆς του ἀρνήθηκε νὰ διαπράξῃ τὸ ἔγκλημα καί προτίμησε νὰ πεθάνῃ παρὰ νὰ γίνῃ «ἀνοσίων ἔργων κοινωνός».